

Vážení čitatelia,

(žiaci, pedagogickí zamestnanci, vedenie školy, rodičia a ktokoľvek iný, kto sa podieľa na podpore inkluzívneho prostredia)

cieľom tejto metodickéj príručky, ktorá nie je akademicko-analytický dokument, je informovať všetkých tých, ktorí sú súčasťou výchovy a vzdelávania, o základných prejavoch segregácie, o postupoch zabezpečenia zákazu segregácie a štandardoch dodržiavania zákazu segregácie v školskom prostredí, a neposlednom rade naučiť čitateľa rozmýšľať nad problémom školskej segregácie.

Táto metodická príručka je zároveň pozvánkou k zamysleniu, k otvoreným očiam a srdciam. Chceme vám ponúknuť jasný pohľad na to, čo segregácia v školách znamená, ako ju rozpoznať, ako jej predchádzať a aké princípy a štandardy nás môžu viesť k spravodlivému a inkluzívnemu vzdelávaniu.

Prvým krokom k uznaniu, že segregácia predstavuje neželaný, škodlivý a systémovo nespravodlivý jav vo vzdelávaní rôznych skupín žiakov, je vedomé a systematické prijatie rozmanitosti ako prirodzenej súčasti školského prostredia. Práca s rôznorodosťou (či už etnickou, jazykovou, sociálnou, kultúrnou) nesmie byť vnímaná ako prekážka, ale ako príležitosť na obohatenie vzdelávacieho procesu.

Veríme, že táto metodická príručka bude inšpirovať všetkých jej čitateľov k tomu, aby úprimne pristúpili k vytváraniu tzv. inkluzívneho prostredia v školskom prostredí, v ktorom sa každý žiak cíti prijatý, rešpektovaný a podporovaný vo svojom jedinečnom rozvoji.

Veríme, že spoločným úsilím môžeme prispieť k vytváraniu školského prostredia, ktoré nebude nikoho vylučovať, ale naopak bude rozvíjať potenciál každého žiaka.

Ďakujeme, že ste sa rozhodli byť súčasťou tejto zmeny.

Základné pojmy a ich vysvetlenie pre správne porozumenie problematike inkluzívneho vzdelávania.

Segregácia je cielené oddeľovanie ľudí alebo skupín ľudí na základe určitých sociálnych znakov (napr. rasy, etnicity, náboženstva, sociálneho pôvodu, zdravotného postihnutia) s cieľom zamedziť vzájomnému kontaktu medzi nimi. Definícia segregácie slúži na to, aby právny výklad tohto pojmu bol jasne prenesený do školskej politiky a praxe. Jej cieľom je, aby sme rozumeli prejavom a dôsledkom segregácie v školskom prostredí a dokázali im účinne predchádzať alebo ich odstrániť. Ak tento proces neprebehne správne, výsledkom býva nesprávne pochopenie alebo rôzne interpretácie, ktoré spôsobujú nedorozumenia, chyby a zlyhania.

Segregované vzdelávanie poskytuje žiakom výchovu a vzdelávanie v podmienkach, ktoré sú objektívne menej kvalitné. Takéto prostredie obmedzuje ich všestranný rozvoj osobnosti a znižuje možnosti plnohodnotnej socializácie a integrácie do spoločnosti.

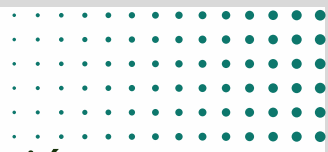
Príklady z praxe:

- vytváranie samostatných tried pre žiakov so znevýhodnením, odlišným materinským jazykom, zdravotným postihnutím alebo etnickou príslušnosťou bez objektívneho dôvodu, čo vedie k ich izolácii od rovesníkov a k obmedzeným možnostiam na plnohodnotné vzdelávanie a sociálnu integráciu.
- oddelené priestory alebo vchody pre žiakov z rôznych sociálnych, etnických alebo jazykových skupín, ako aj pre žiakov so zdravotným postihnutím či iným znevýhodnením, čo bráni ich prirodzenej integrácii a vzájomnému kontaktu so spolužiakmi.

Diskriminácia je zaobchádzanie s jednotlivcom alebo skupinou inak (zvyčajne menej priaznivo) na základe ich odlišnosti, ako je rasa, pohlavie, vek, náboženstvo, sexuálna orientácia, zdravotné postihnutie a pod.

Druhy diskriminácie:

- priama – napr. ak niekto nie je prijatý do školy len preto, že je Róm. Alebo len preto, že má inú národnosť.
- nepriama – napr. ak škola zavádza pravidlá, ktoré sa na prvý pohľad javia neutrálne, ale v praxi znevýhodňujú určitú skupinu (povedzme povinnosť mať doma počítač na online výučbu bez zabezpečenia alternatívy).

Rozdiel medzi segregáciou a diskrimináciou spočíva v ich forme, prejave a rozsahu, hoci ide o príbuzné javy, ktoré sa často vyskytujú spoločne. Segregácia predstavuje cielené oddelenie žiakov od ostatných na základe určitej charakteristiky, napríklad etnického pôvodu, zdravotného postihnutia alebo sociálneho statusu. Diskriminácia znamená nerovnaké alebo menej priaznivé zaobchádzanie so žiakom z dôvodu jeho odlišnosti, čo nemusí vždy viesť k jeho fyzickému oddeleniu od kolektívu.

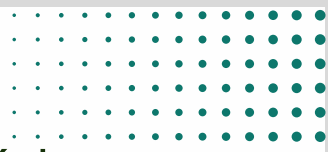
Zatiaľ čo každá segregácia je formou diskriminácie, nie každá diskriminácia sa prejavuje ako segregácia. Segregácia je spravidla viditeľná a systematická, kým diskriminácia môže byť skrytá, nenápadná a ťažšie preukázateľná.

Obe formy sú však nezákonné a v rozpore s princípmi rovnosti a ľudskej dôstojnosti. Ich prítomnosť v spoločnosti zanecháva hlboké jazvy na jednotlivcoch aj celých komunitách, preto je nevyhnutné, aby sme ich dokázali rozpoznať, odstraňovať a predchádzať im.

Príklady zo školského prostredia:

- Segregácia: škola vytvára samostatné triedy len pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia bez objektívneho pedagogického dôvodu. Takto vzdelávaní žiaci nemajú možnosť prirodzene nadväzovať vzťahy s rovesníkmi a zostávajú izolovaní.
- Segregácia: žiaci so zdravotným postihnutím sú vyučovaní oddelene v špeciálnej miestnosti, aj keď by s primeranou podporou mohli zvládať učivo v bežnej triede.
- Diskriminácia: učiteľ venuje viac pozornosti žiakom s lepšími výsledkami a naopak ignoruje otázky alebo potreby slabších žiakov.
- Diskriminácia: škola vyžaduje, aby každý žiak mal prístup k počítaču na online výučbu, no nezabezpečí alternatívu pre tých, ktorí takú možnosť doma nemajú.
- Diskriminácia: žiak s odlišným materinským jazykom nedostane primeranú jazykovú podporu, čo spôsobí, že nerozumie preberanému učivu a je hodnotený rovnako ako ostatní.

Je preto nevyhnutné, aby školy aj pedagógovia pristupovali k rozmanitosti žiakov vedome a citlivo, vytvárali férové podmienky pre vzdelávanie a podporovali inkluzívne prostredie, v ktorom má každý žiak rovnakú šancu na rozvoj a úspech.

Inklúzia (z latinského inclusio – začlenenie) predstavuje princíp aj dynamický proces, ktorý má za cieľ vytvárať prostredie rovnakých príležitostí a zabezpečiť plnohodnotné zapojenie každého jednotlivca do spoločenského, vzdelávacieho, pracovného i kultúrneho života. Jej podstatou je uznanie rozmanitosti ako prirodzenej súčasti ľudskej spoločnosti a využitie tejto rozmanitosti ako zdroja obohatenia pre všetkých.

Inklúzia v školskom prostredí znamená, že každý žiak, bez ohľadu na svoje schopnosti, pôvod, jazyk, zdravotný stav alebo sociálne zázemie, má rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu v bežnej škole. Inkluzívna škola nestavia na prispôsobovaní žiakov systému, ale na prispôsobovaní systému potrebám žiakov. Vytvára podmienky, v ktorých sa každý žiak cíti prijatý, rešpektovaný a podporovaný vo svojom rozvoji.

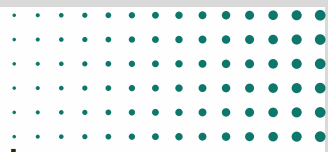
Vylučovanie je protikladom inklúzie. Predstavuje stav, keď je žiakovi úplne alebo čiastočne znemožnený prístup ku kvalitnému vzdelávaniu v bežnej škole. Môže sa prejavovať formálne, napríklad odmietnutím prijatia žiaka do školy, alebo neformálne, ako dlhodobé prehliadanie jeho potrieb, nedostatočná podpora či ignorovanie jeho účasti na vyučovaní a školských aktivitách. Takéto vylučovanie má negatívny dopad nielen na samotného žiaka, ale aj na triedny kolektív a školské prostredie ako celok, pretože oslabuje princíp rovnosti, spolupatričnosti a vzájomného rešpektu.

Príklady vylučovania:

príklad č. 1 – Formálne vylučovanie: Žiak so zdravotným znevýhodnením podá prihlášku na základnú školu v spádovej oblasti, no vedenie školy ho neprijme s odôvodnením, že „nemajú vhodné podmienky“. Týmto rozhodnutím je žiak úplne vylúčený z prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu v bežnej škole.

príklad č. 2 – Neformálne vylučovanie: Žiak s odlišným materinským jazykom sedí v triede počas vyučovania, ale nedostáva žiadnu jazykovú podporu. Nerozumie preberanému učivu, učiteľ ho nevyvoláva a spolužiaci ho nezapájajú do skupinovej práce. Hoci je fyzicky prítomný, jeho vzdelávacie potreby sú ignorované, čím je fakticky vylúčený z vyučovacieho procesu.

príklad 3 – Sociálne vylučovanie: Žiak zo sociálne slabšieho prostredia sa nemôže zúčastniť na školskom výlete, pretože jeho rodina nemá dostatok financií na zaplatenie poplatku.

Oddelené vzdelávanie predstavuje spôsob organizácie výučby, pri ktorom sú žiaci systematicky umiestňovaní do samostatných tried alebo škôl na základe ich etnického pôvodu, zdravotného stavu, sociálneho postavenia či inej charakteristiky. Takéto rozdelenie sa často deje bez individuálneho odborného posúdenia potrieb konkrétneho žiaka a bez dôkladného zváženia, či by sa dokázal plnohodnotne vzdelávať v bežnej triede s primeranou podporou.

Príklady oddeleného vzdelávania:

- triedy alebo skupiny vytvorené výlučne pre žiakov z marginalizovaných rómskych komunít, keď sú títo žiaci zaraďovaní do samostatných tried namiesto toho, aby boli integrovaní medzi ostatných, bez objektívneho pedagogického dôvodu,
- oddelené triedy založené na jazykovej úrovni, keď sú žiaci s odlišným materinským jazykom dlhodobo vzdelávaní mimo bežných tried a nemajú možnosť postupne prechádzať do zmiešaných skupín,
- odlúčenie žiakov so zdravotným znevýhodnením do špeciálnych tried v prípadoch, keď sú vzdelávaní oddelene len z dôvodu postihnutia alebo špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, hoci by s primeranou podporou mohli zvládať učivo v bežnej triede.

Takýto model vzdelávania síce na prvý pohľad môže pôsobiť ako riešenie organizačných alebo pedagogických výziev, v skutočnosti však oslabuje rovnosť príležitostí, prehľbuje stigmatizáciu a pripravuje žiakov o cenné skúsenosti, ktoré prináša spoločné vzdelávanie v rôznorodom kolektíve.

Nepripustné oddelené vzdelávanie na základe etnickej alebo rasovej príslušnosti predstavuje závažnú formu diskriminácie, ktorá je v priamom rozpore s princípmi rovnosti, ľudských práv a s právnym poriadkom Slovenskej republiky aj medzinárodným právom. V praxi ide o situácie, keď sú žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia – najčastejšie rómskeho pôvodu – systematicky zaraďovaní do samostatných tried, budov alebo škôl, a to nie na základe objektívneho odborného posúdenia ich potrieb, ale výhradne z dôvodu ich etnickej alebo rasovej identity. Takýto postup nie je možné odôvodniť pedagogickými či organizačnými argumentmi, pretože jeho podstata spočíva v neodôvodnenej separácii, ktorá žiakom odopiera rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu. Uvedené konanie by znamenalo porušenie zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), zákona č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní a o ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon), ako aj viacerých medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky voči Organizácii Spojených národov, Európskej únii a Rade Európy v oblasti ochrany ľudských práv.

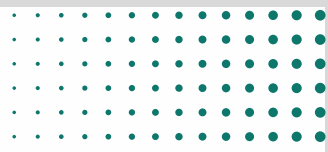
Zákaz segregácie predstavuje povinnosť škôl aktívne predchádzať všetkým formám neodôvodneného oddeľovania žiakov. Znamená to nielen zabezpečiť, aby k separácii nedochádzalo, ale aj vedome podporovať spoluprácu medzi žiakmi s rôznym pôvodom, jazykovou, kultúrnou či sociálnou skúsenosťou. Úlohou školy je vytvárať také podmienky, v ktorých sa inkluzívne vzdelávanie stáva prirodzenou súčasťou každodenného života – prostredím postaveným na rešpekte, rovnosti a spoločnom učení. Každý pedagogický a odborný zamestnanec školy má v tomto procese osobitnú zodpovednosť. Nestačí len pasívne sa vyhýbať diskriminačným praktikám, ale je nevyhnutné vedieť ich rozpoznať, pomenovať a aktívne riešiť. Práve odbornosť a citlivosť zamestnancov školy sú kľúčovým predpokladom na to, aby sa škola stala bezpečným, spravodlivým a podporným prostredím pre všetkých žiakov.

Rovnosť príležitostí v školskom prostredí znamená, že každý žiak má garantovaný spravodlivý a nediskriminačný prístup ku kvalitnému vzdelávaniu. Tento princíp sa uplatňuje bez ohľadu na pohlavie, etnický pôvod, sociálne zázemie, zdravotný stav, jazyk, náboženské vyznanie alebo inú individuálnu charakteristiku. Rovnosť príležitostí vytvára základné predpoklady na to, aby sa každý žiak mohol rozvíjať podľa svojich schopností a potenciálu, a aby mu v tom nebránili žiadne neodôvodnené prekážky.

Konanie vo veciach nápravy diskriminácie a segregácie predstavuje komplexný súbor postupov, opatrení a zásahov, ktoré škola alebo školské zariadenie realizuje vždy, keď dôjde k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania. Jeho cieľom je identifikovať problém, okamžite zastaviť diskriminačné alebo segregačné praktiky a prijať kroky na ich nápravu. Takéto konanie sa uplatňuje najmä v prípadoch, keď sa voči jednotlivým žiakom alebo skupinám žiakov vyskytlo neprimerané zaobchádzanie z dôvodu etnického alebo sociálneho pôvodu, zdravotného postihnutia, rasy alebo iného zákonom chráneného dôvodu.

Efektívne konanie v tejto oblasti nie je len povinnosťou vyplývajúcou zo zákona, ale aj prejavom zodpovednosti školy za vytváranie prostredia, kde je rešpekt, spravodlivosť a rovnaký prístup samozrejmosťou.

Základná výzva

Výzva pre školy a školské zariadenia

Školy a školské zariadenia nesmú byť len miestom odovzdávania vedomostí, ale predovšetkým priestorom, kde sa budujú hodnoty, vzťahy a spoločenská zodpovednosť. Vytváranie inkluzívneho prostredia je preto ich základnou úlohou, nie voľbou. Každý pedagóg, vychovávateľ a odborný zamestnanec má moc ovplyvniť, či sa žiak cíti prijatý, rešpektovaný a motivovaný, alebo naopak vylúčený a nedocenený. Segregácia v akejkoľvek podobe nesmie mať v školách miesto. Úlohou vedenia školy je nielen dohliadať na dodržiavanie zákona, ale predovšetkým aktívne presadzovať hodnoty rovnosti a férovosti ako prirodzenú súčasť školského života. Investícia do inklúzie je investíciou do budúcnosti, ktorá prináša lepšiu školskú klímu, vyššiu dôveru rodičov, silnejšie komunity a žiakov, ktorí sú pripravení na život v rozmanitej spoločnosti.

Výzva pre rodičov

Aj rodičia zohrávajú kľúčovú rolu pri formovaní inkluzívneho prostredia. Ich rozhodnutia, kam zapíšu svoje deti, nie sú neutrálne, pretože môžu buď podporiť začleňovanie, alebo naopak prehĺbovať segregáciu. Rozhodnutia založené na predsudkoch, obavách či stereotypoch prispievajú k deleniu detí a oslabujú komunitu. Rodičia by si mali uvedomiť, že škola s rôznorodým zložením žiakov nie je prekážkou, ale obohatením. Práve tam sa žiaci učia tolerancii, rešpektu, spolupráci a empatii – hodnotám, ktoré budú potrebovať po celý život. Podpora inklúzie zo strany rodičov je preto nevyhnutná. Každý rodič má v rukách moc prispieť k tomu, aby školy boli miestom rovnosti a spravodlivosti, kde má každý žiak šancu naplno rozvinúť svoj potenciál.

1. Reálne prejavy segregácie a desegregácie v školskom prostredí

1.1 Prejavy segregácie v školskom prostredí

Segregácia v školskom prostredí môže nadobúdať rozličné podoby. Od viditeľných až po menej nápadné, od vedomých rozhodnutí až po neúmyselné praktiky. Spoločným menovateľom je však vždy vytváranie izolácie určitých skupín žiakov a obmedzovanie ich rovného prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu. Takéto prejavy segregácie znižujú možnosti vzdelávacieho a osobnostného rozvoja žiakov a zároveň oslabujú princípy spravodlivosti, solidarity a vzájomného rešpektu v školskom prostredí.

- priama segregácia - predstavuje zámerné a viditeľné oddeľovanie žiakov na základe ich etnického pôvodu, jazyka, sociálneho zázemia, zdravotného stavu alebo iných znakov. Ide o situácie, keď škola alebo jej zriaďovateľ vedome prijme rozhodnutie, ktoré vedie k fyzickému či organizačnému oddeleniu určitých skupín žiakov. Tento postup je v priamom rozpore so zásadou rovnosti a predstavuje formu diskriminácie.

Príklady:

- ➔ vytváranie tried výlučne pre žiakov z jednej etnickej skupiny,
- ➔ umiestňovanie žiakov so ŠVVP do osobitných tried bez reálnej potreby,
- ➔ oddelené vyučovanie pre žiakov s iným materinským jazykom bez plánovaného začlenenia.

- nepriama segregácia - vzniká ako vedľajší dôsledok pravidiel, organizačných rozhodnutí alebo zaužívanej praxe školy, pričom jej cieľom nie je vedomé oddeľovanie žiakov. Formálne platia rovnaké podmienky pre všetkých, v skutočnosti však určité skupiny žiakov zostávajú znevýhodnené. Tento typ segregácie je často ťažšie rozpoznateľný, no jeho dôsledky môžu byť rovnako závažné ako pri priamom oddeľovaní.

Príklady:

- ➔ nastavenie spádových oblastí tak, že do školy chodia takmer výlučne žiaci z jedného sociálne homogénneho prostredia,
- ➔ školské aktivity alebo poplatky, ktoré si časť žiakov nemôže dovoliť,
- ➔ rozdelenie žiakov do skupín podľa „výkonnosti“ bez možnosti prestupu, čo vedie k trvalému oddeleniu slabších od silnejších.

1.2 Prejavy desegregácie v školskom prostredí

Desegregácia sa ilustruje ako vedomý a systematický proces, ktorého cieľom je odstrániť oddelené vzdelávanie žiakov založené na ich etnickom, sociálnom či zdravotnom statuse. Jej podstatou je nahradiť izoláciu a nerovnosť inkluzívnym prístupom, ktorý umožňuje všetkým žiakom učiť sa spoločne, v rovnocennom a podporujúcom prostredí.

Na rozdiel od segregácie, ktorá vedie k vylúčeniu alebo izolácii určitých skupín, desegregácia predstavuje proces zjednocovania a integrácie. V praxi sa prejavuje napríklad zrušením samostatných tried pre rómskych žiakov, postupným premiestňovaním žiakov z tzv. praktických tried do bežných tried, zabezpečením rovnakého prístupu ku kvalitnej výučbe, voľnočasovým aktivitám a poradenským službám či eliminovaním rozdielného prístupu zo strany učiteľov. Súčasťou desegregácie je aj aktívna práca na zmene postojov a stereotypov medzi pedagógmi a vedením školy, ktorí majú moc formovať kultúru vzájomného rešpektu a spolupráce.

Desegregácia nie je jednorazovým zásahom, ale dlhodobým, premysleným a citlivým procesom. Vyžaduje si analýzu súčasného stavu, dôsledné plánovanie, systematickú podporu a predovšetkým pevné odhodlanie škôl a ich zriaďovateľov budovať prostredie, ktoré je spravodlivé, otvorené a pripravené podporovať všetkých žiakov bez rozdielu.

1.3 Legislatívny rámec

Na Slovensku je zákaz segregácie a povinnosť zabezpečiť rovnosť vo vzdelávaní zakotvený predovšetkým v zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). V § 145 ods. 1 sa výslovne uvádza povinnosť škôl a školských zariadení zabezpečiť rovnaký prístup ku vzdelávaniu bez akejkoľvek diskriminácie či segregácie. Túto povinnosť ďalej rozvíja zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní (antidiskriminačný zákon), ktorý zakazuje priamu aj nepriamu diskrimináciu na základe etnického pôvodu, sociálneho zázemia, zdravotného znevýhodnenia a ďalších chránených dôvodov. Z medzinárodného hľadiska je Slovenská republika viazaná viacerými dokumentmi, najmä Dohovorom o právach dieťaťa, Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, ako aj odporúčaniami Rady Európy a Európskej komisie, ktoré kladú dôraz na rovnosť v prístupe ku kvalitnému a inkluzívnemu vzdelávaniu. V nadväznosti na tieto záväzky Ministerstvo školstva vydalo Štandardy dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní, ktorých dodržiavanie je pre školy záväzné. Tento legislatívny rámec má zásadný cieľ: eliminovať všetky formy diskriminácie a vytvoriť spravodlivé, inkluzívne a rešpektujúce vzdelávacie prostredie pre všetkých žiakov bez rozdielu.

1.4 Zavedenie účinných opatrení

Desegregácia predstavuje komplexný a systematický proces, ktorého cieľom je odstrániť všetky formy oddeleného vzdelávania žiakov na základe etnického pôvodu, sociálneho znevýhodnenia, zdravotného postihnutia či iných charakteristík. Jej podstatou je zabezpečiť, aby každý žiak mal spravodlivý a rovnocenný prístup ku kvalitnému vzdelávaniu v bežnej škole.

Účinné opatrenia sa začínajú dôkladnou identifikáciou existujúcich prejavov segregácie, napríklad prostredníctvom analýzy školských štatistík, vnútorných organizačných procesov alebo spôsobu zaradovania žiakov do tried. Na základe toho škola vypracuje Plán uplatňovania Štandardov dodržiavania zákazu segregácie, ktorý jasne určí konkrétne kroky, zodpovednosti a časový rámec ich realizácie.

Medzi osvedčené opatrenia patrí:

- zrušenie oddelených tried určených pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- začleňovanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do bežných tried s primeranou odbornou podporou,
- systematické vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov v oblasti inkluzívnych metód, prevencie diskriminácie a práce s rôznorodými skupinami,
- aktívne zapájanie rodičov a miestnej komunity do procesu zmien,
- priebežné monitorovanie a hodnotenie účinnosti prijatých opatrení.

Desegregácia nie je iba technickou alebo organizačnou zmenou. Predstavuje hlbokú transformáciu kultúry školy, pedagogických prístupov a vzťahov, ktorej cieľom je vytvoriť prostredie postavené na rovnosti, rešpekte a spolupráci.

1.5 Inkluzívne prostredie v školskom prostredí

Inkluzívne prostredie je vzdelávací priestor, ktorý rešpektuje rozmanitosť žiakov a aktívne podporuje rovnosť, prijatie a plnohodnotné zapojenie všetkých do života školy. Nezáleží na etnickom pôvode, zdravotnom stave, sociálnom zázemí, jazyku, vierovyznaní ani iných individuálnych charakteristikách. Každý žiak je vítaný, rešpektovaný a má vytvorené podmienky na rozvoj svojho potenciálu s primeranou podporou podľa svojich potrieb.

2. Príklady segregácie a desegregácie pri výchove a vzdelávaní na Slovensku

2.1 Príklady segregácie:

Príklad č. 1: Oddelené vzdelávanie rómskych žiakov v rámci systému špeciálneho školstva

Na Slovensku pretrváva prax, keď sú rómski žiaci zaradovaní do špeciálnych tried v bežných základných školách alebo do samostatných špeciálnych škôl, často bez riadneho a objektívneho odborného posúdenia ich potrieb. Takéto umiestňovanie vedie k ich izolácii od majoritnej populácie a k obmedzenému prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu. Dlhodobé zotrvávanie v oddelenom prostredí má negatívne dôsledky, medzi ktoré patrí znížené sebavedomie, demotivácia a obmedzené možnosti ďalšieho vzdelávania. Navyše, obsah vzdelávania v segregovaných triedach často nespĺňa rovnaké štandardy, čím sa prehĺbuje nerovnosť vo výsledkoch.

Príklad č. 2: Symbolické vylúčenie rómskych žiakov v spoločných triedach

Segregácia nemusí byť vždy viditeľná a môže sa prejavovať aj v prostredí spoločných tried. Symbolické vylúčenie vzniká napríklad vtedy, keď učiteľ venuje rómskym žiakom menej pozornosti, komunikuje s nimi direktívnym spôsobom, systematicky ich usádza do zadných lavíc alebo ich vyraduje z aktivít a školských podujatí. Môže ísť aj o neopodstatnenú redukciu učiva alebo o vytváranie osobitných voľnočasových aktivít len pre rómskych žiakov. Hoci sú títo žiaci fyzicky prítomní, ich skutočná účasť na vzdelávacom procese je obmedzená. Takýto prístup posilňuje pocity menejcennosti, oslabuje motiváciu k učeniu a môže viesť až k predčasnému ukončeniu školskej dochádzky.

Príklad č. 3: Neformálne oddeľovanie žiakov v rámci školského života

Segregačné praktiky sa môžu prejsť aj v takzvanom skrytom kurikule školy, teda v každodenných neformálnych interakciách. Typickými príkladmi sú oddelené stravovanie, používanie samostatných hygienických zariadení, rozdeľovanie žiakov počas voľnočasových aktivít, školských výletov alebo iných podujatí. Takéto praktiky oslabujú možnosti vzájomného spoznávania, spolupráce a budovania medziludských vzťahov. Neformálne vylučovanie síce často ostáva nepovšimnuté, no jeho dôsledky sú zásadné. Žiaci si osvojujú predsudky a stereotypy, ktoré pretrvávajú aj v dospelosti a negatívne ovplyvňujú celú spoločnosť.

2.1 Príklady desegregácie:

Príklad č. 1: Zrušenie oddelených tried a spoločné vzdelávanie

V niektorých základných školách boli postupne zrušené samostatné triedy vytvorené pre rómskych žiakov. Namiesto izolácie prebehlo ich zaradenie do bežných tried s podporou asistenta učiteľa a diferencovanými metódami výučby. Tento krok viedol k zlepšeniu vzdelávacích výsledkov žiakov, k zvýšeniu ich sebavedomia a k prirodzenej integrácii do kolektívu. Zároveň umožnil majoritným žiakom zažívať spolužitie s rôznorodými spolužiakmi a rozvíjať sociálne zručnosti.

Príklad č. 2: Jazyková podpora pre žiakov s odlišným materinským jazykom

Školy, ktoré prijali opatrenia v podobe intenzívnych jazykových kurzov a paralelného doučovania, umožnili žiakom s iným materinským jazykom postupne sa začleniť do bežného vyučovania. Namiesto dlhodobého oddelenia do jazykovo homogénnych skupín mali títo žiaci možnosť rýchlejšie zvládnuť vyučovací jazyk a plnohodnotne sa zapojiť do triedneho kolektívu. Takýto prístup podporuje rovnosť príležitostí a predchádza izolácii.

Príklad č. 3: Podpora žiakov so zdravotným znevýhodnením v inkluzívnej triede

Žiaci so zdravotným znevýhodnením alebo špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami boli zaradení do bežných tried, pričom škola im poskytla primeranú podporu prostredníctvom asistenta učiteľa, špeciálneho pedagóga alebo úpravou organizačných foriem výučby. Týmto spôsobom získali rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu, pričom ich spolužiaci mali možnosť rozvíjať empatiu, rešpekt a schopnosť spolupráce. Inkluzívne prostredie v tomto prípade posilnilo nielen výsledky samotných žiakov, ale aj sociálnu klímu školy.

Príklad č. 4: Spoločné mimoškolské aktivity

Niektoré školy zaviedli programy, ktoré cielene podporujú spoločné aktivity všetkých žiakov bez rozdielu, napríklad športové krúžky, umelecké dielne alebo projektové vyučovanie. Tieto aktivity slúžia ako priestor na budovanie dôvery, vzájomného rešpektu a spolupráce medzi žiakmi rôzneho pôvodu či schopností. Mimoškolské programy tak prispievajú k prirodzenej integrácii a k odbúraniu stereotypov.

3. Posudzovanie toho, čo nemožno považovať za segregáciu alebo diskrimináciu

3.1 Ľudská dôstojnosť ako základný princíp

Pri posudzovaní, či určitá situácia predstavuje segregáciu alebo diskrimináciu, je potrebné vychádzať zo základnej hodnoty, ktorú zákaz diskriminácie chráni. Touto hodnotou je ľudská dôstojnosť, ako základná hodnota každého človeka, ktorá vyjadruje jeho jedinečnosť, vnútornú hodnotu a právo na rešpekt bez ohľadu na pôvod, spoločenské postavenie či schopnosti.

3.2 Príklady situácií, ktoré nemožno považovať za segregáciu alebo diskrimináciu

Príklad č. 1: Dočasné vyrovnávacie opatrenia

Podľa § 8a zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní (antidiskriminačný zákon) sa za diskrimináciu nepovažuje prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení zo strany orgánov verejnej správy alebo iných právnických osôb. Cieľom týchto opatrení je odstrániť znevýhodnenia vyplývajúce z etnického pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine, veku, pohlavia alebo zdravotného postihnutia a zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi. Praktickým príkladom môže byť poskytovanie bezplatného doučovania rómskych žiakov v komunitných centrách alebo prípravné kurzy pre rómskych uchádzačov o štúdium na stredných a vysokých školách.

Príklad č. 2: Rómske národnostné školstvo

Vzdelávacie iniciatívy, ktoré vznikajú na základe dobrovoľnej požiadavky rómskej národnostnej menšiny, predstavujú legitímnu formu napĺňania ústavne garantovaných práv národnostných menšín. Môže ísť napríklad o súkromné rómske gymnáziá alebo školy s vyučovaním rómskeho jazyka. Tieto inštitúcie umožňujú vzdelávanie v materinskom jazyku a podporujú rozvoj kultúrnej identity. Podmienkou však je, aby spĺňali rovnaké kvalitatívne štandardy ako bežné školy a aby ich zriadenie prebiehalo transparentne na základe iniciatívy samotnej menšiny.

Príklad č. 3: Cirkevné a súkromné školy

Cirkevné a súkromné školy sú legitímnou súčasťou vzdelávacieho systému za predpokladu, že ich fungovanie nesmeruje ani priamo, ani nepriamo k diskriminácii alebo segregácii. Ich existencia je prípustná vtedy, ak zabezpečujú rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a neobmedzujú žiadnu skupinu žiakov v uplatňovaní práva na rovnosť príležitostí.

4. Štandardy dodržiavania zákazu segregácie

4.1 MŠVVaM SR

V súlade s § 145 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) majú školy a školské zariadenia povinnosť zabezpečovať zákaz segregácie vo výchove a vzdelávaní podľa Štandardov dodržiavania zákazu segregácie, ktoré vydáva Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky (MŠVVaM SR) a zverejňuje ich na svojom oficiálnom webovom sídle. Tieto štandardy predstavujú záväzný rámec pre riaditeľov škôl, pedagogických, odborných aj ostatných zamestnancov škôl a školských zariadení. Ich účelom je zabezpečiť jednotný, spravodlivý a nediskriminačný prístup ku všetkým žiakom bez ohľadu na ich sociálne zázemie, etnický pôvod, zdravotné znevýhodnenie alebo iné okolnosti.

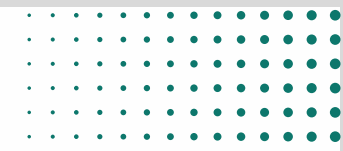
4.2 Základná úloha štandardov

Základnou úlohou týchto štandardov je systematická podpora inkluzívneho vzdelávania a prevencia segregácie. Ich cieľom je, aby sa každý žiak cítil rešpektovaný, prijatý a podporovaný v prostredí, ktoré stojí na hodnotách rovnosti, dôstojnosti a vzájomného porozumenia.

Štandardy zároveň usmerňujú školy pri vytváraní takých podmienok, ktoré umožňujú aktívnu účasť všetkých členov školskej komunity, a síce žiakov, učiteľov, rodičov aj odborných zamestnancov. Praktické uplatňovanie týchto štandardov je preto nielen právnou povinnosťou, ale aj kľúčovým krokom k formovaniu spravodlivej a otvorenej školy, v ktorej má každý žiak šancu naplno rozvinúť svoj potenciál.

4.3 Uplatňovanie štandardov má za cieľ:

- zabezpečiť rovný prístup ku vzdelávaniu pre všetkých žiakov bez ohľadu na ich etnický pôvod, sociálne zázemie, zdravotný stav či iné individuálne charakteristiky a predchádzať segregácii a diskriminácii prostredníctvom jasne stanovených pravidiel a postupov, ktoré sú záväzné pre školy a školské zariadenia.
- podporovať inkluzívne prostredie, v ktorom sa každý žiak cíti prijatý, rešpektovaný a má vytvorené podmienky na rozvoj svojich schopností a talentu.
- vyvyšovať kompetencie pedagógov a odborných zamestnancov v oblasti práce s rôznorodými skupinami žiakov a pri zavádzaní inkluzívnych vyučovacích stratégií.

- podporovať aktívnu spoluprácu s rodičmi a komunitou, aby sa zabránilo reprodukcii segregácie mimo školy a posilnila sa spoluzodpovednosť za inkluzívne prostredie.
- monitorovať a vyhodnocovať efektívnosť opatrení, čím sa zabezpečí trvalá udržateľnosť a kvalita inkluzívneho vzdelávania.

5. Základné predpoklady uplatňovania štandardov dodržiavania zákazu segregácie

Kľúčovým predpokladom pre efektívne uplatňovanie štandardov dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní je, aby každá škola a školské zariadenie oficiálne prijali zákonnú povinnosť riadiť sa týmito štandardmi. Nejde len o formálne uznanie, ale o vedomé a systematické začlenenie týchto požiadaviek do vnútorných predpisov, školských politík a každodennej praxe.

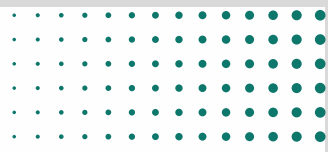
Špeciálny dôraz sa kladie najmä na oblasť rovnakého prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetkých žiakov bez rozdielu. Uplatňovanie štandardov preto musí byť viditeľné nielen na úrovni dokumentov, ale aj v reálnom fungovaní školy (v organizácii vyučovania, vo vzťahoch medzi učiteľmi a žiakmi, v spolupráci s rodičmi i v celkovej kultúre školy).

5.1 Implementácia štandardov

Implementácia štandardov podľa zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon) znamená, že každá škola a školské zariadenie majú povinnosť zaviesť a dôsledne uplatňovať konkrétne pravidlá, zásady a postupy, ktoré zabezpečia dodržiavanie zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní.

5.2 Dodržiavanie štandardov

Dodržiavanie štandardov predstavuje nepretržitý proces, ktorý zahŕňa reflexiu, systematické monitorovanie a priebežné zlepšovanie vnútorných politík aj každodennej praxe školy. Jeho súčasťou je aj aktívna spolupráca s rodičmi, miestnou komunitou a odbornými inštitúciami. Len vďaka tomuto prepojeniu možno zabezpečiť, aby mal každý žiak príležitosť naplno rozvinúť svoj potenciál v prostredí, ktoré je bezpečné, podporné a inkluzívne.

6. Zavedenie štandardov dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní

Za účelom splnenia zákonnej povinnosti podľa § 145 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) je každá škola a školské zariadenie povinné prijať konkrétne opatrenia na implementáciu a praktické uplatňovanie štandardov dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní.

6.1 Aktualizácia školského poriadku

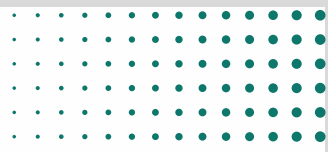
Škola alebo školské zariadenie je povinné doplniť platný školský poriadok o dodatok s názvom „Štandardy dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní“. Tento dodatok obsahuje plné znenie dokumentu zverejneného na oficiálnom webovom sídle Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. Dodatok sa stáva neoddeliteľnou súčasťou školských pravidiel a má právne záväzný charakter. Škola je povinná zabezpečiť jeho sprístupnenie na verejne dostupnom mieste, napríklad na webovej stránke školy alebo na úradnej tabuli, najneskôr do troch mesiacov od 1. decembra 2024 alebo od poslednej aktualizácie štandardov ministerstvom.

6.2 Zverejnenie aktualizovaného školského poriadku

Po schválení aktualizovaného školského poriadku, ktorý už obsahuje dodatok so štandardmi, je škola alebo školské zariadenie povinné zverejniť tento dokument na verejne prístupnom mieste. Môže ísť o úradnú tabuľu školy, webovú stránku, informačný systém školy alebo iný bežne dostupný priestor, aby bol prístupný všetkým členom školskej komunity.

Táto povinnosť musí byť splnená najneskôr do troch mesiacov od 1. decembra 2024 alebo do troch mesiacov od nadobudnutia účinnosti novej či aktualizovanej verzie štandardov vydaných ministerstvom.

Okrem zákonnej povinnosti zverejniť dodatok k školskému poriadku na verejne prístupnom mieste sa odporúča, aby školy a školské zariadenia využili najmä webovú stránku školy a informačný systém subjektu. Tieto platformy umožňujú rýchly a transparentný prístup k dokumentu nielen pre žiakov a rodičov, ale aj pre odbornú verejnosť a zriaďovateľa. Zverejnenie v elektronickej podobe zároveň zvyšuje dostupnosť, prehľadnosť a aktuálnosť informácií.

6.3 Oboznámenie zamestnancov, žiakov a zákonných zástupcov s aktualizovaným školským poriadkom

Obsah aktualizovaného školského poriadku vrátane dodatku musí byť preukázateľne komunikovaný všetkým pedagogickým, odborným a ostatným zamestnancom školy alebo školského zariadenia, ako aj žiakom. Súčasne je nevyhnutné informovať aj zákonných zástupcov žiakov o prijatí tohto dokumentu a jeho obsahu. Informovanie zákonných zástupcov sa odporúča realizovať primeraným a dostupným spôsobom, napríklad prostredníctvom rodičovských združení, elektronických školských komunikačných systémov (napríklad EduPage), školských webových stránok alebo formou písomného oznámenia.

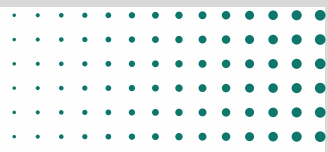
Odporúčané formy oboznámenia:

- preukázateľné informovanie všetkých zamestnancov školy (napríklad prostredníctvom porád alebo metodických stretnutí),
- oboznámenie žiakov primeranou a zrozumiteľnou formou,
- informovanie zákonných zástupcov prostredníctvom dostupných komunikačných kanálov (napríklad EduPage, webová stránka školy, rodičovské združenia alebo písomná forma).

6.4 Vypracovanie Plánu uplatňovania štandardov dodržiavania zákazu segregácie

Vypracovanie a zavedenie plánu uplatňovania štandardov predstavuje systematický proces, v rámci ktorého škola alebo školské zariadenie stanovuje konkrétne opatrenia a kroky na zabezpečenie rovného prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetkých žiakov bez rozdielu. Tento plán je praktickým nástrojom implementácie princípov inklúzie a rovnosti do každodenného chodu školy a zároveň dôkazom, že škola aktívne predchádza segregácii a diskriminácii na základe etnicity, rasy, zdravotného postihnutia, sociálneho znevýhodnenia alebo iných chránených znakov. Plán má obsahovať jasne definované ciele, konkrétne opatrenia, určenie zodpovedných osôb, časový harmonogram a mechanizmy monitorovania a hodnotenia plnenia. Zároveň musí zohľadňovať špecifiká prostredia danej školy, ako je demografické zloženie žiakov, priestorové a personálne kapacity či identifikované riziká výskytu segregácie. Medzi opatrenia, ktoré môže plán obsahovať, patria napríklad školenia pedagogického zboru v oblasti antidiskriminácie, úpravy organizačných foriem výučby, zapojenie asistentov učiteľa, zmena triednych kolektívov alebo rozšírenie spolupráce s externými odborníkmi a komunitnými organizáciami.

Neoddeliteľnou súčasťou realizácie plánu je preukázateľné oboznámenie všetkých zamestnancov školy s jeho obsahom. Cieľom je, aby všetci aktéri školského života rozumeli významu štandardov a dokázali ich aplikovať v každodennej praxi.

Vypracovanie takéhoto plánu má nielen preventívny, ale aj korekčný charakter. V prípade, že už k segregácii došlo, slúži ako rámec pre jej nápravu. Dôležité je, aby plán neostal len formálnym dokumentom, ale stal sa živým nástrojom, s ktorým škola aktívne pracuje, pravidelne ho aktualizuje a vyhodnocuje jeho účinnosť. V konečnom dôsledku ide o to, aby každý vychovávaný a vzdelávaný jednotlivec zažíval školu ako bezpečné, prijímajúce a spravodlivé prostredie, ktoré mu umožňuje plnohodnotne sa rozvíjať.

6.5 Zvyšovanie povedomia zamestnancov

Zvyšovanie povedomia pedagogických, odborných a ostatných zamestnancov o problematike segregácie, desegregácie a inklúzie je kľúčovým predpokladom na budovanie spravodlivého, bezpečného a podporného školského prostredia. Mnohí zamestnanci si neuvedomujú, že niektoré zaužívané postupy a organizačné zvyklosti môžu viesť k neúmyselnej diskriminácii alebo segregácii. Preto je nevyhnutné poskytovať im systematické vzdelávanie, metodickú podporu a priestor na reflexiu vlastnej praxe.

Vzdelávacie aktivity v tejto oblasti by mali zahŕňať praktické príklady prejavov segregácie v školách, vysvetlenie právnych rámcov a záväzných štandardov, ako aj osvojenie nástrojov na včasnú identifikáciu a prevenciu rizikových situácií. Rovnako dôležité je pestovať empatiu, kultúrnu citlivosť a schopnosť pracovať s rôznorodými skupinami žiakov.

Len informovaný, odborne pripravený a hodnotovo nastavený pedagogický tím dokáže vytvárať inkluzívne prostredie, v ktorom sa každý žiak cíti prijatý, rešpektovaný a má rovnakú šancu na úspech. Vzdelaný a motivovaný pedagogický zbor je preto nevyhnutným pilierom inkluzívnej školy a nositeľom pozitívnych zmien v prospech celej školskej komunity.

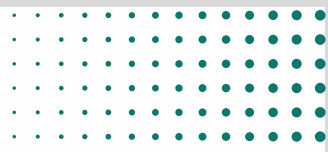
7. Dopady segregovaného vzdelávania na samotných žiakov

7.1 Dopad na duševné zdravie - segregované vzdelávanie má zásadný negatívny vplyv na emocionálny a sociálny vývin žiaka. Takéto prostredie systematicky oslabuje jeho pocit vlastnej hodnoty a vedie k tomu, že je vnímaný ako menejcenný, a to nielen v rámci školského kolektívu, ale aj v širšej spoločnosti. Žiak sa postupne stáva obeťou pocitov vylúčenia, ktoré oslabujú jeho sebavedomie a znižujú schopnosť vytvárať zdravé sociálne väzby. Dlhodobé zotrvávanie rómskych žiakov v oddelených triedach alebo školách často vedie k sociálnej izolácii a k obavám z integrácie do zmiešaného prostredia. Pri prvých pokusoch o začlenenie sa u niektorých žiakov objavujú psychosomatické reakcie, ako sú tras, plač, bolesti hlavy, nevoľnosť alebo vynechávanie vyučovania. Tieto prejavy poukazujú na vysokú psychickú záťaž a nepripravenosť prostredia na skutočne inkluzívny proces. Ak je integrácia nezvládnutá, môže dochádzať k nezájmu zo strany učiteľov a spolužiakov, čo následne prehĺbuje sociálne vylúčenie a v niektorých prípadoch vedie až k šikanovaniu alebo k poklesu motivácie žiaka k učeniu. K negatívnym dôsledkom sa pridáva aj nerovnosť v uspokojovaní základných potrieb, napríklad nedostatočný prístup k výživnej strave, ktorá je dôležitá pre sústredenie a školský výkon.

Výskumy a skúsenosti zo škôl zároveň ukazujú, že žiaci vzdelávaní v segregovaných podmienkach majú spravidla nižšiu mieru sebavedomia a sebadôvery v porovnaní so svojimi rovesníkmi zo zmiešaného prostredia. Segregované školy bývajú často stigmatizované ako menej kvalitné, čo vedie k nízkym očakávaniam učiteľov a k pretrvávaniu predsudkov voči žiakom. Tí sú potom nespravodlivo označovaní za „problémových“ a sú im pripisované stereotypné predstavy o obmedzenej budúcnosti, vrátane nízkej kvalifikácie a limitovaných životných možností.

7.2 Dopad na porozumenie - segregované vzdelávanie obmedzuje rozvoj jazykových zručností a komunikačných kompetencií žiakov, pretože im neposkytuje dostatočne podnetné a rôznorodé jazykové prostredie, ktoré je nevyhnutné pre ich prirodzený jazykový a sociálny rozvoj. Rómski žiaci vzdelávaní v oddelených triedach sú žiaľ ochudobnení o príležitosti na prirodzené osvojovanie si slovenského jazyka, keďže im chýba každodenná interakcia s rovesníkmi a dospelými z majoritného jazykového a kultúrneho prostredia. Práve takéto sociálne kontakty sú kľúčové pre rozvoj a upevňovanie jazykových „kompetencií“ v slovenčine.

7.3 Dopad na perspektívu - žiaci zo segregovaných tried a škôl dosahujú v porovnaní so žiakmi zo začleneného prostredia spravidla nižšie študijné výsledky, čo potvrdzujú aj národné a medzinárodné testovania.

7.4 Dopad na kvalitu vzdelávania a vzdelávacie príležitosti - prístup rómskych žiakov k základným učebným pomôckam býva často obmedzený a vzdelávajú sa v prostredí, ktoré je materiálne aj technicky nedostatočne vybavené. V takýchto školách alebo triedach sa častejšie objavuje opakovanie ročníka, výučba prebieha v dvojzmennej prevádzke a celkovo nie sú vytvorené rovnaké podmienky na vzdelávanie ako v bežných školách. Žiaci sa zároveň z rôznych dôvodov nezapájajú do mimoškolských a voľnočasových aktivít, ako sú školské kluby alebo centrá voľného času, čo zvyšuje riziko ich sociálnej izolácie. Okrem toho čelia obmedzeným príležitostiam na rozvoj digitálnych zručností, pričom ich počítačová gramotnosť je často na nižšej úrovni. Tento hendikep ich znevýhodňuje nielen počas ďalšieho vzdelávania, ale aj pri uplatnení v spoločnosti a na trhu práce.

7.4 Dopad na spolunažívanie - segregované vzdelávanie zásadne oslabuje budovanie zdravého spoložitia medzi mladými ľuďmi rôzneho pôvodu v obciach a mestách. Oddelenie žiakov bráni prirodzenému spoznávaniu, spolupráci a rozvoju vzájomne rešpektujúcich vzťahov. Vytvára anonymitu a bariéry medzi skupinami, čím poskytuje priestor na vznik predsudkov, stereotypov a šírenie dezinformácií. Tieto javy sa následne premietajú do napätých medziľudských vzťahov, nedorozumení a konfliktov, ktoré môžu pretrvávať aj v dospelosti.

Škola je pritom často jediné miesto, kde majú deti z marginalizovaných komunit možnosť nadviazať kontakt s rovesníkmi z väčšinového prostredia. Ak táto možnosť chýba, riziko sociálnej izolácie a vzájomného nepochopenia sa prenáša do ďalších generácií. Dôsledky segregácie preto presahujú rámec vzdelávania a negatívne ovplyvňujú kvalitu a súdržnosť života v miestnych komunitách.

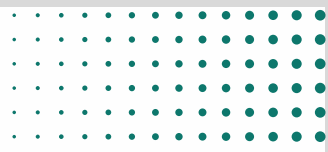
Z tohto dôvodu je nevyhnutné, aby školy aktívne vytvárali inkluzívne prostredie, ktoré spája a nie rozdeľuje. Spoločné učenie, zdieľané skúsenosti a rešpektujúca interakcia medzi deťmi rôzneho pôvodu sú základom otvorenej a solidárnej spoločnosti. Inkluzívna škola tak nielen zvyšuje kvalitu vzdelávacích výsledkov, ale zároveň prispieva k rozvoju empatie, tolerance a sociálnej zodpovednosti. Investícia do inklúzie je preto investíciou do pokojnejšej, spravodlivejšej a udržateľnej budúcnosti pre všetkých.

8. Niekoľko všeobecných odporúčaní smerom k prevencii konfliktov v školskom prostredí pri odstraňovaní segregácie, alebo jej predchádzaní.

8.1 Odstránenie predsudkov v nás - môže byť kľúčovým krokom na ceste k vytváraniu spravodlivého, bezpečného a inkluzívneho školského prostredia. Segregácia v školách totiž často nevzniká len z organizačných alebo systémových dôvodov, ale aj z vnútorných nastavení a predsudkov, ktoré si ako spoločnosť, vrátane pedagógov, rodičov či žiakov, nesieme a často neuvedomelo udržiavame. Tieto predsudky môžu mať podobu znížených očakávaní od niektorých žiakov, vyhýbania sa kontaktu, stereotypného uvažovania alebo neochoty poskytnúť rovnaké príležitosti všetkým. Ich odstraňovanie preto začína sebareflexiou, otvorenosťou a ochotou meniť svoje postoje, čo si vyžaduje vzdelávanie, rozhovor, ale aj vedomé konanie v prospech rovnosti. Škola ako výchovno-vzdelávacia inštitúcia má v tomto procese nezastupiteľnú úlohu, a síce viesť žaj dospelých k rešpektu, empatii a porozumeniu, čím aktívne prispieva k tomu, aby sa segregácia nestala normou, ale postupne dokonca až prekonaným javom minulosti.

8.2 Zvyšovanie vnútornej potreby vzdelávania v oblasti segregácie - predstavuje dôležitý pilier úsilia o spravodlivejšie a inkluzívnejšie školské prostredie. Kľúčom k dlhodobej zmene nie je len vonkajšia regulácia či kontrola, ale najmä vnútorná motivácia pedagogických ako aj odborných zamestnancov neustále sa vzdelávať, reflektovať vlastné postoje a hľadať nové spôsoby, ako predchádzať segregácii a posilňovať rovnosť príležitostí pre všetkých žiakov. Zvýšenie povedomia o prejavoch segregácie, jej dôsledkoch a možných formách nápravy napomáha k citlivosti voči nerovnostiam a znevýhodneniu, ktoré by inak mohli ostať nepovšimnuté. Zároveň vytvára priestor pre etickú a profesionálnu zodpovednosť školského prostredia konať v prospech každého žiak. Cielené vzdelávanie v tejto oblasti by malo byť súčasťou ďalšieho profesijného rozvoja zamestnancov škôl a školských zariadení, pričom by malo podporovať kritické myslenie, sebareflexiu a ochotu k zmenám nielen na úrovni jednotlivca, ale aj celej inštitúcie.

8.3 Ambícia školy vytvoriť inkluzívne prostredie v škole, by malo byť neoddeliteľnou súčasťou moderného a spravodlivého vzdelávacieho systému, ktorý rešpektuje rôznorodosť a individuálne potreby všetkých žiakov.

Inkluzívne prostredie sa nesústreďuje len na fyzickú prítomnosť žiakov z rôznych sociálnych, kultúrnych či etnických skupín, ale predovšetkým na aktívne zapájanie každého žiaka do vyučovacieho procesu, budovanie zmysluplných vzťahov a vytváranie atmosféry prijatia a bezpečia. V praxi to znamená, že škola vedome pracuje na odstraňovaní bariér vo vzdelávaní, prispôsobuje metódy výučby, zabezpečuje primeranú podporu a posilňuje spoluprácu medzi pedagógmi, rodičmi a odborníkmi. Inkluzívna škola nie je len miestom výučby, ale aj komunitou, ktorá si uvedomuje hodnotu rozmanitosti a učí žiaci vzájomnému rešpektu, tolerancii a empatii. Takéto prostredie významne prispieva k prevencii segregácie a vytvára rovné príležitosti na osobnostný aj akademický rozvoj každého žiaka bez rozdielu.

9. Záverečná kapitola - Výzva k spravodlivej a inkluzívnej škole

Desegregácia vo výchove a vzdelávaní nepredstavuje jednorazové rozhodnutie ani izolované opatrenie. Je to dlhodobý, systematický a komplexný proces, ktorý si vyžaduje od škôl, pedagogických a odborných zamestnancov, zriaďovateľov, rodičov i celej spoločnosti ochotu meniť zaužívané stereotypy, prehodnocovať prax a hľadať riešenia v prospech rovnosti a spravodlivosti. Cieľom tejto metodické príručky bolo ponúknuť rámec, nástroje a odporúčania, ktoré môžu školám pomôcť aktívne predchádzať segregácii a vytvárať prostredie otvorené pre všetkých žiakov bez ohľadu na ich etnický pôvod, jazyk, zdravotný stav či sociálne zázemie. Skutočné zmeny musia prebiehať paralelne na úrovni systému aj jednotlivca. Žiadna legislatíva ani štandard totiž nenahradí osobný záväzok pedagóga vnímať každého žiaka ako jedinečnú osobnosť, podporovať jeho rozvoj a vytvárať prostredie, kde sa cíti prijatý, rešpektovaný a motivovaný k učeniu. Učiteľ, vychovávateľ a školský podporný tím zohrávajú v tomto procese nezastupiteľnú úlohu, pretože práve oni formujú kultúru školy. Tá môže byť podporovať segregáciu, alebo ju aktívne odbúrať. Desegregácia nie je iba o spoločnom umiestnení žiakov do tried. Je predovšetkým o premene vzťahov, o zvyšovaní očakávaní a o vytváraní skutočných príležitostí pre všetkých. Je to proces, ktorý odhaľuje silu inklúzie a ukazuje, že rozdiely medzi žiakmi nie sú prekážkou, ale obohatením spoločného vzdelávania.

Na záver je potrebné zdôrazniť, že desegregácia nie je konečný cieľ, ale cesta. Cesta náročná, vyžadujúca odvahu, rozhodnosť a trpezlivosť, no zároveň prinášajúca dlhodobé pozitívne výsledky. Spravodlivejšia spoločnosť, lepšie vzdelávacie výsledky žiakov a zdravšie medzilidské vzťahy sú odmenou, ktorá potvrdzuje, že investícia do inkluzívneho vzdelávania je investíciou do budúcnosti nás všetkých.

Použitá literatúra a zdroje

Legislatíva a oficiálne dokumenty:

- Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).
- Zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní a o ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon).
- Dohovor OSN o právach dieťaťa (1989).
- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006).
- Odporúčania Rady Európy v oblasti inkluzívneho vzdelávania.
- Európska komisia: Správy o stave inkluzívneho vzdelávania a segregácie v členských štátoch EÚ.

Odborná literatúra a štúdie:

- Kende, A., Hadarics, M., & Bigazzi, S. (2017). Inclusive education, school desegregation and Roma pupils' academic performance. *European Journal of Education*.
- Classroom Segregation: History and Current Impact on Student Education [online]. School of Education Online Programs. Washington DC: American University. August 2020.
- RAFAEL Vlado (ed.). Školy proti segregácii. Metodická príručka na prevenciu a odstraňovanie segregácie rómskych žiakov
- ALLPORT W. Gordon, 2004. O povaze predsudku. Praha: Prostor. Str. 46-47. ISBN 80-7260-125-3.
- Čerešníková, M. (2019). Inkluzívne vzdelávanie v praxi. Bratislava: MPC.
- Vašutová, J. (2018). Pedagogika diverzity a inklúzie. Praha: Karolinum.
- OECD (2012). Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools. Paris: OECD Publishing.

Metodiky a príručky:

- Ministerstvo školstva SR (2024). Štandardy dodržiavania zákazu segregácie vo výchove a vzdelávaní.
- Štátny pedagogický ústav (2021). Inkluzívne vzdelávanie – metodická podpora pre školy.
- UNICEF (2020). The Right to Inclusive Education in International Human Rights Law.